

УДК 32.019.51(44)

О. С. Сотула, викладач, доцентХерсонський державний університет,
кафедра галузевого права,
вул. 40 років Жовтня, 27, Херсон, 73000, Україна

ЧИ МОЖЕ БУТИ ПОЛІТИКА ЧЕСНОЮ СПРАВОЮ? (ЛУЇ ПРОАЛЬ ПРО ПОЛІТИКУ ТА ПОЛІТИКІВ)

Статтю присвячено дослідженню проблеми існування політичної злочинності у сучасному суспільстві, розкрито її соціальну сутність, види та форми проявів, причини та умови її існування, а також запропоновані окремі заходи щодо її попередження.

Ключові слова: кримінологія, політична злочинність, злочинність політичної еліти, запобігання політичної злочинності.

Цивілізація удосконалила все, за виключенням політики, яка завжди твориться за допомогою хитрощів, інтриг, презирства до права і свободи.

Луї Проаль

Вивчаючи матеріали з історії політичної злочинності, автор зіткнувся з мало-відомою публікацією відомого французького кримінолога минулого сторіччя Луї Проаля, що стосується моральних та психологічних аспектів політичної діяльності [1].

Л. Проаль, радник Паризького апеляційного суду, написав цю працю сто років тому, але більшість її положень настільки актуальні, що складається враження, нібито створена вона сьогодні і спеціально для України. Справа, мабуть, у ступені узагальнення, у невідривності оцінки норм правових від норм моралі та етики: “Питання політичне, як і питання соціальне, є, головним чином, питання етичне”.

Проаль вважає, що деморалізація та правовий нігілізм, що властиві людській природі (останній деякі вітчизняні автори відносять до типової риси українського національного характеру [2, 3]), розвивається залежно від нравів країни, природи установ, організації суспільної влади, нарешті, від системи виборів.

При абсолютизмі деморалізація в політиці обмежується тісною сферою — міністрів, привілейованих фаворитів, урядовців. З парламентським режимом і загальним виборчим правом, коли число громадян, що займаються політикою, значно більше колишнього і політика є для багатьох засобом зробити кар’єру і збагатитися торгом впливів, деморалізація зробилася більш загальною.

І у Франції минулого століття, і в сучасній Україні незважаючи на свободу слова, за допомогою якої можна знаходити і засуджувати ганебні вчинки, виборці так мало обурюються продажністю політиканів, що їх звичайно виправдовують. Продажність не виключає навіть популярності (виборча кампанія -2006!). Ця сумна (навіть ганебна) поблажливність до такої серйозної провини свідчить про байдужість до загальних інтересів; вона доводить, що дуже багато виборців дивляться на зраду у політиці як на вигідне ремесло. Більш того, частина населення під впливом комерційних звичок вважає нормальною звичку політиканів, яким потрібен їх виборчий голос, платити за це в будь-який спосіб, подібно тому, як торговий агент вимагає комісії за сприяння, що надається ним в якій-небудь торговій операції. Ця ідея комісії перейшла із світу торгового в світ політичний.

Взагалі, ідея отримання і використання будь-якої державної посади для власного збагачення (такий свого роду бізнес) стала для України настільки поширеною, що вважається найнебезпечнішим чинником для нормального функціонування всіх гілок влади, для існування держави взагалі [4]. Проаль з цього приводу виступає дуже категорично: “Політики хочуть жити на рахунок політики, придбати владу, щоб збагатити. Раніше величезні багатства отримувалися куртизанками і вельможами; нині вони отримуються лестивцями народу, які вступають до парламенту бідняками, обтяженими боргами, і які раптово багатішають, не маючи іншої професії, як політика”.

Привабливість такої аморальної (і незаконної) ідеї і відносна легкість її реалізації в сучасних українських умовах веде до неймовірної популярності професійної політики у всіх верстах населення, що підтверджується останніми виборчими кампаніями. І знову Проаль: “В демократії, де всі власті виборчі, число кандидатів на законодавчий мандат необмежено. Всі, хто поспішає зробити кар’єру і незадоволені своєю долею, кидаються у політику: професори і вчителі, незадоволені своїм утриманням; бакалаври без місця, що вправляються у революційній фразеології за стаканом полинової горілки в шинку; лікарі і адвокати без практики; невдахи, що мріють про соціальний переворот; молоді люди, охочі пошуміти, щоб звернути на себе увагу, ремісники і продавці пиття, щасливі, що можуть грати роль, — всі відкривають в собі покликання політика”.

Така конкуренція призводить до того, що вибори стають битвою, причому всілякі хитрощі, фальсифікації, насильства для того, хто отримує перемогу, виявляються дозволеними: “навколо урни б’ються, як навколо фортеці”. При цьому запал політичної боротьби відбувається, дійсно, не стільки від сили політичних ідей, як від гостроти апетитів. В той час, як виборці бажують перемоги ідей, соціальних реформ, поліпшення умов життя, мета політиків — “піднятися і збагатити розділом здобичі переможців”.

Багато уваги приділяє Проаль аналізу безпосередньо самої парламентської діяльності, зосереджуючись на моральних та професійних якостях парламентарів в демократичній державі: “Одна з найголовніших вад парламентаризму — це дуже велике значення ораторів і некомпетентність міністрів: майже всі депутати і сенатори вважають себе здатними управляти військовим і морським міністерствами.

Щоб стримати честолюбство ораторів необхідною компетенцією, бажано, щоб глава держави частіше обирав міністрів поза парламентом, з середовища людей самих компетентних. Найбільший інтерес країни в тому, щоб мати міністрів із спеціальними знаннями; а її нещастя — в блискучих ораторах, які шукають тільки ораторських ефектів і міністерських портфелів. Дійсно, зі всіх пристрастей, що можуть збентежити суспільство, честолюбство влади, не кероване любов’ю до блага суспільного, є та пристрасть, яка може викликати найзгубніші наслідки... Численні депутати, невідповідні до ролі законодавця і недостатньо роздумуючі про складність соціальних проблем, думають, що можуть їх вирішити проектами законів, поспішно розглянутих, які дають результати, протилежні тим, які очікувалися ними, і, таким чином, вони посилюють соціальні хвороби замість того, щоб їх виліковувати”.

Проаль попереджає про необхідність чіткого розподілу повноважень між гілками влади: “Небезпечно для свободи і суспільної моральності всемогутність парламенту може розладнати державний організм. Коли члени парламенту привласнюють собі права влади виконавчої, адміністрація перестає працювати, стає небезкорисливою, упередженою, перестає думати виключно про свої обов’язки перед державою; загальні інтереси приносяться в жертву інтересам виборців, протекція і свавілля замінюють справедливість і рівність перед законом, дисципліна зникає, державні урядовці перестають бути слугами країни, щоб стати агентами виборців”.

Таке становище, безумовно, веде до послаблення ролі контролюючих та наглядових органів держави. Зокрема, при слабкій виконавчій владі прокуратура, недостатньо захищена проти непродуманих дій представників законодавчої влади, стає залежною від корпоративних інтересів певних політичних груп.

Поставити прокуратуру, як і будь-яку державну службу, поза виборних впливів, поставити урядовців вище за політичні впливи, зробити їх залежними лише від їх ієрархічного начальства, призначати їх лише по конкурсу, змінити їх лише за вимогою їх начальства і після заслуховування їх пояснень, словом, забезпечити їм гарантію незалежності і міцності становища — значило б знищити панування протекціонізму, посередності і некомпетентності. Проводячи історичну аналогію, Проаль пише: “Раніше каприз жінки часто вимагав від королів найважливіших рішень; нині, якщо народні вимоги і парламентарські впливи не стримуються правилами, натовп може грати ту ж роль — *поставити журналіста там, де потрібен інженер, адвоката — де потрібен адмірал*” (виділення моє. — О. С.).

Які ж шляхи нейтралізації вказаних негативних чинників пропонує французький вчений і дієвість та ефективність яких з них вже перевірена часом?

По-перше, Проаль наголошує на необхідність скоротити число урядовців і депутатів: “Погляди, що відповідають вільним громадянам, несумісні з розмноженням чиновництва. Оскільки політична боротьба часто є лише боротьба особистих інтересів і пристрастей, в якій борються за владу з користолюбства, пихатості, заздрості, щоб придбати гроші і почесті, щоб роздавати місця родичам і друзям, то можна ослабити запал тих, хто бореться, зменшенням ставки у битві”. Крім того, він вважає, що скорочення числа депутатів мало б результатом більш спокійне обговорення законів.

Безумовно, як підтверджує досвід, скорочення завжди було ефективним методом боротьби із зловживаннями чиновників, але якщо воно поверхове, має характер разової акції, не зачіпає самої системи (як неодноразово було в Україні), то позитивний ефект дуже короткочасний, і в кінці кінців перерозподіл владних повноважень при скороченнях веде не до зменшення кількості чиновників, а до її зростання.

По-друге, вчений пропонує виборче право надавати не раніше 25-річного віку, аргументуючи тим, що виборче право перш за все є громадський обов’язок, який вимагає зрілого розуму: “В демократії, де всі власті обираються народом і де голос неука має таке ж значення, як і голос Пастера, немає більш важливої реформи, як виборча”. Проаль вважає, що для того щоб поліпшити загальне виборче право, необхідно вважати голосування не тільки правом, але і обов’язком, обов’язковою громадською посадою, і абсентеїзм повинен обкладатися штрафом. І дійсно, якщо цифру відсутніх приєднати до цифри меншини, то можна дійти до висновку, що більшість тих, хто видає закони, не є більшістю країни.

Така позиція є дійсно логічною, має правовий сенс і може стати приводом для наукової дискусії.

По-третє, Луї Проаль наголошує, що важливим аспектом у політиці є ідеологічне підґрунтя цієї діяльності.

Суспільству потрібні ідеали. Із загальним виборчим правом виховання народу є перший обов’язок властей. Виховання серця і совісті не повинно бути відокремлено від освіти. Молоді покоління будуть підготовлені до своїх майбутніх обов’язків громадян, якщо всі вчителі їх вселятимуть їм любов до батьківщини, пошану до свого минулого і всієї своєї слави, культ честі, покору закону і суспільним авторитетам, — словом, вдячні і піднесені почування.

На жаль, в Україні така національна ідея відсутня. Її місце зайняли такі аморальні принципи, як, наприклад: “мета виправдовує засоби”, “сила панує над правом”. А для сучасного українського діяча як у політиці, так і у бізнесі, доволі часто основним принципом діяльності є влучне народне прислів’я “Поцарював та втік”.

І, четверте. Французький вчений пропонує забезпечити гарантії прав та свобод громадян через обмеження повноважень законодавчої і виконавчої влади з одночасним контролем з боку органів нагляду та правосуддя: “Обмежити парламентаризм не значить знищити режим парламентарний; навпаки, це значить, його укріпити реформою проти зловживань, які підривають до нього довіру. Розширюючи роль правосуддя на все, що входить в його природну область, знищують свавілля адміністративне і законодавче, укріплюють право і свободу”.

Гарантії прав людини і громадянина в Україні проти всемогутності парламенту та уряду можуть бути забезпечені лише незалежною судовою владою та незалежною прокуратурою. Ми думаємо, що Конституційний Суд України і Генеральна прокуратура України знаходяться ще на початку шляху надбання справжньої незалежності.

Як висновок, треба сказати, що робота французького автора хоча і є дещо емоційною та пафосною, але дуже чітко відображає ті загальні проблеми функціонування політичної системи, які існували і продовжують існувати в демократичній державі. На жаль, коло цих проблем окреслено Луї Проалем ще на початку минулого сторіччя, а вирішення їх не знайдено і до теперішнього часу.

Запрошуємо шановних читачів приєднатися до обговорення проблематики статті, висловити свою точку зору на критику парламентаризму відомого вченого-юриста республіканської Франції.

Література

1. *Политическая преступность (Из книги Л. Проаля, советника апелляционного суда в Париже, 1908 г.) // Государственная служба. — 2000. — № 1. — С. 177–186.*
2. *Гнатенко П. И. Национальный характер: мифы и реальность. — К.: Вища школа, 1984. — 152 с.*
3. *Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. — К., 1989. — 736 с.*
4. *Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: Автореф. дис.... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2002. — 33 с.*

А. С. Сотула

Херсонский государственный университет,
кафедра отраслевого права,
ул. 40 лет Октября, 27, Херсон, 73000, Украина

МОЖЕТ ЛИ БЫТЬ ПОЛИТИКА ЧЕСТНЫМ ДЕЛОМ? (ЛУИ ПРОАЛЬ О ПОЛИТИКЕ И ПОЛИТИКАХ)

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию проблемы существования и воспроизводства политической преступности в современном обществе, раскрыта ее социальная сущность, виды и формы проявления, причины и условия ее существования, а также предложены некоторые меры по ее предупреждению.

Ключевые слова: криминология, политическая преступность, преступность политической элиты, предотвращение политической преступности.